

Никипорець Сергій Миколайович,
викладач кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ, РІЧЧЮ АБО МІСЦЕМ

Аналіз положень статті 269 КПК України (у сукупності з іншими нормами гл. 21 КПК України) дозволяє дійти однозначного висновку про відмінність процесуального порядку проведення візуального спостереження за особою та візуального спостереження за річчю або місцем.

Так, для того аби провести негласну слідчу (розшукову) дію «спостереження за особою» слідчий готує клопотання слідчому судді та погоджує його з прокурором (якщо ініціатором проведення візуального спостереження є прокурор він сам готує та підписує таке клопотання). Клопотання оформлюється відповідно до вимог ст. 248 КПК України.

Слідчий суддя постановляє ухвалу про дозвіл на проведення візуального спостереження за особою, якщо прокурор, слідчий доведе наявність достатніх підстав вважати, що: 1) вчинений злочин є тяжким або особливо тяжким; 2) під час проведення візуального спостереження за особою можуть бути отримані докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які вчинили злочин.

Відповідно до ст. 249 КПК України строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не може перевищувати два місяці. Якщо слідчий, прокурор вважає, що проведення негласної слідчої (розшукової) дії необхідно продовжити, то слідчий, за погодженням з прокурором, або прокурор має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про постановлення ухвали згідно з вимогами статті 248 КПК України.

Одержавши ухвалу слідчого судді про дозвіл на проведення візуального спостереження за особою, слідчий вправі прийняти процесуальне рішення про проведення даної НСРД. КПК України не містить прямої вказівки на те як таке рішення потрібно оформляти. Але вважаємо, що це потрібно робити у формі постанови, аби забезпечити можливість безперешкодного використання одержаних фактичних даних як допустимих доказів у кримінальному провадженні [1].

Для проведення візуального спостереження за особою слідчий, як правило, немає ні сил, ні засобів, ні навичок, ні часу. Проте він має право доручити його проведення оперативному підрозділу (ст. 40, 41 КПК України). Для цього він оформлює доручення та направляє його керівнику відповідного правоохоронного органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення, що розслідується у даному досудовому розслідуванні.

Останній визначає оперативний підрозділ, якому буде доручено організацію та проведення візуального спостереження за особою та направляє доручення його керівнику. Як правило, це гласні оперативні підрозділи, спеціалізація, яких відповідає кваліфікації кримінального правопорушення, що розслідується у даному досудовому розслідуванні [2].

Ці підрозділи майже ніколи не виконують доручення на проведення візуального спостереження самостійно. Натомість, на підставі доручення, вони оформлюють завдання на проведення візуального спостереження, яке надсилають (за попередньою домовленістю) до інших оперативних підрозділів – тих, які спеціалізуються на проведенні візуального спостереження, та мають відповідні можливості. Такі спеціалізовані підрозділи за результатами проведеного візуального спостереження складають документи, на підставі яких, працівник гласного оперативного підрозділу оформлює протокол візуального спостереження з додатками [3].

Цей протокол направляється прокурору, визначеному у дорученні – процесуальному керівнику досудового розслідування. Саме він ознайомлює слідчого з результатами візуального спостереження за особою та вирішує чи використовувати їх у кримінальному провадженні.

Для проведення візуального спостереження за річчю або місцем застосовується спрощена процедура. Адже в цьому випадку не потрібна ухвала слідчого судді. Прийнявши рішення про проведення візуального спостереження за річчю або місцем слідчий, прокурор відразу виносить постанову. Постанова слідчого, прокурора про проведення візуального спостереження за річчю або місцем повинна відповідати вимогам ст. 251 КПК України. Врешті порядок проведення візуального спостереження за річчю або місцем відповідає порядку проведення візуального спостереження за особою.

Законодавчу диференціацію візуального спостереження за певними об'єктами (особами, речами, місцями) вважаємо недоцільною. Адже стеження за певними територіями, будівлями, приміщеннями, предметами (якщо воно ведеться в публічно доступних місцях) здебільшого має на меті виявлення осіб, причетних до злочинної діяльності, та подальше вивчення їх дій. З моменту виявлення цих осіб спостереження проводиться вже стосовно них. Тому коли винесено постанову про візуальне спостереження за місцем або річчю – немає формальних законних підстав стежити за особами, які будуть виявлені таким чином. Отже, спостереження такого роду має сенс лише в разі, коли перебування особи в певному місці або її фізичний контакт з конкретним предметом може бути доказом її вини, а також з метою затримання підозрюваної (розшукуваної) особи. Проте спостереження за річчю або місцем, що проводиться до виявлення таких осіб, не може розглядатися як втручання в особисте життя громадян, обмеження їх прав і свобод. Адже носіями юридичних прав та учасниками правовідносин можуть бути лише

особи. Речі та місця не можуть розглядатися як суб'єкти таких відносин. Тому візуальне спостереження за ними не потребує законодавчої регламентації [3].

У випадку коли візуальне спостереження проводиться за особою та усіма тими людьми з якими вона контактує відбувається юридична колізія: для спостереження за цією особою (об'єктом) одержують ухвалу слідчого судді, а за її зв'язками (контактами) – ні (це не можливо ні юридично ні організаційно). З точки зору кримінального процесуального права відбувається втручання в особисте життя контактів об'єкта, які не мають жодного процесуального статусу.

Отже, доцільно розмежовувати візуальне спостереження за відомими та невідомими (виявленими) особами. У КПК України необхідно запровадити положення, яке б дозволяло проведення візуального спостереження як за відомою (встановленою) особою, так і за не відомою (не встановленою), виявленою в процесі проведення спостереження.

При цьому вважаємо, що візуальне спостереження, відповідно до КПК України, проводиться лише у публічно доступних місцях. Це зумовлює недоцільність законодавчого закріплення процедури одержання дозволу слідчого судді на його проведення (незалежно від об'єкта). Здійснення візуального спостереження без дозволу суду відповідає юридичній практиці багатьох зарубіжних країн. Так. У Великій Британії безпосереднє спостереження, що проводиться для цілей спеціальних розслідувань чи спеціальних операцій, з метою отримання інформації приватного характеру про особу (спеціально визначеної для цілей розслідування чи операції) може бути санкціоновано поліцейськими силами, розвідувальними службами, окремими міністерствами та фінансовими департаментами тощо [4, с. 139]. У США візуальне спостереження (у тому числі з використанням технічних засобів) дозволяється на стадії досудового розслідування без попереднього санкціонування. Для проведення відеоспостереження в публічних місцях не потрібно отримувати рішення суду [4, с. 137]. За сучасним вітчизняним кримінальним процесуальним законодавством візуальне спостереження за особою не є втручанням у приватне спілкування.

Запровадження аналогічного підходу в нашій державі значно спростило б використання візуального спостереження в межах надання Україною міжнародної правової допомоги іншим державам під час негласних розслідувань [5]

Виходячи з викладеного, встановлення вимог щодо отримання дозволу суду на візуальне спостереження за особою вважаємо необґрунтованим. Цілком можливо проводити його за постановою слідчого, прокурора, оперативного працівника.

Список використаних джерел

1. Венедіктов А.А., Венедіктова Ю.Є. Визначення судом допустимості доказів, одержаних під час проведення негласних

слідчих (розшукових) дій. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 5. С. 283–285.

2. Грібов М. Л., Венедіктов А. А., Никипорець С. М. Допустимість доказів, одержаних у процесі спостереження за особою, річчю або місцем. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2020. № 1 (19). С. 49–60.

3. Грібов М. Л. Види візуального спостереження у кримінальному провадженні. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 4. С. 11–17.

4. Перепилиця М. М., Манжай О. В. Провадження оперативно-розшукових заходів у Великій Британії, Росії, США та Україні : монографія. Харків : Вид-во КП Друкарня № 13, 2008. – 248 с.

5. Князев С., Чернявський С., Грібов М. Міжнародне співробітництво у сфері негласних розслідувань. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2021. № 117 (Бер 2021), С. 7–19. DOI:<https://doi.org/10.33270/01201174.7>.

Никоненко Михайло Якович.

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗНАЧЕННЯ В ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ ОКРЕМИХ ДІЙ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬСЯ ДО ВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЄДИНОГО РЕЄСТРУ ДОСУДОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

Згідно п. 5 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України), досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Отже, за встановленим законом правилом, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Дійсно, логіка у встановленні такого порядку є. Адже повинна бути певна відправна точка, з якої і буде брати початок названа вище стадія кримінального провадження.

Щоправда, стосовно відправної точки хотілось би зауважити, що така процесуальна дія як внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, уявляється, потребує процесуального оформлення. Тобто, йдеться про те, що недостатньо лише прийняти рішення уповноваженою особою про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.